

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՇԱՀՈՒՅԹԻ ԲԱՇԽՄԱՆԸ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՈՐՊՈՐԱՑԻԱՅԻ ԼՈՒԾԱՐՄԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՒՅՔԻՑ ՈՐՈՇԱԿԻ ԲԱԺԻՆ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԿՈՐՊՈՐԱՑԻԱՅԻ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ

ՎԱՀՐԱՄ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ

Կորպորացիայի մասնակցի (բաժնետիրոջ) շահույթի բաշխմանը մասնակցության և կորպորացիայի լուծարման դեպքում ընկերության գույքից որոշակի բաժին ստանալու իրավունքները մասնակցի գույքային առանցքային իրավունքներն են¹, որոնց իրականացման միջոցով կորպորացիայում ներդրում կատարած անձը հնարավորություն է ստանում կորպորացիայի գործունեությունից առաջացած շահույթից ունենալու որոշակի մասնաբաժին, իսկ լուծարման դեպքում՝ պարտատերերի պահանջները բավարարելուց հետո մնացած գույքից որոշակի մասնաբաժին:

Շահույթի բաշխմանը մասնակցության իրավունքը բաժնետերն իրականացնում է իրեն պատկանող բաժնետոմսերից համապատասխան շահութաբաժին ստանալու միջոցով², իսկ բաժնեմասի սեփականատերերի միջև շահույթի բաշխման դեպքում՝ ըստ ընկերության կանոնադրական կապիտալում ունեցած բաժնեմասի չափի:

Հարկ ենք համարում նշել, որ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը չի տալիս «շահույթ» եզրույթի սահմանումը, իսկ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքն օգտագործում է «զուտ շահույթ» և «կուտակված շահույթ» բառակապակցությունները: Սովորաբար շահութաբաժին են անվանում զուտ շահույթի (այսինքն՝ շահույթ, որը մնացել է բոլոր տեսակի հարկերը և պարտադիր վճարումները կատարելուց հետո) այն մասը, որը բաժնետերերի միջև ենթակա է բաշխման բաժնետիրական ընկերությունում նրանց ունեցած մասնակցության բաժիններին համապատասխան և հաշվարկվում է մեկ բաժնետոմսի դիմաց³: Բացի դրա-

¹ Այս իրավունքի իրականացման առանձնահատկությունները սույն հոդվածում քննարկվում են առավելապես բաժնետիրոջ օրինակով, «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի շրջանակներում, քանի որ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը այս հարցը մանրակրկիտ կարգավորման չի ենթարկում:

² Տե՛ս **Могилевский С. Д.** Акционерные общества. М., 1998, էջ 83:

³ Տե՛ս **Тихомирова М. Ю.** Комментарий к Федеральному закону об акционерных обществах. М., 2002, էջ 240:

նից, բաժնետիրական ընկերությունների պարագայում թույլատրվում է շահույթի մեջ ներառել նաև նախորդ տարիներին գոյացած, սակայն չվճարված շահույթը («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 49, կետ 2):

Կորպորացիայի մասնակցի՝ շահութաբաժին ստանալու սուբյեկտիվ իրավունքն առաջանում է կորպորացիայի համապատասխան մարմնի կողմից շահույթը կորպորացիայի մասնակիցների միջև բաշխելու մասին որոշում կայացնելուց հետո, քանի որ վճարման ենթակա է միայն հայտարարված շահույթը: Շահութաբաժին վճարելու մասին ընդհանուր ժողովի կամ տնօրենների խորհրդի որոշումը այն միակ իրավաբանական փաստն է, որի հետ կապված է շահութաբաժին ստանալու՝ կորպորացիայի մասնակցի իրավունքը և կորպորացիայի որոշմամբ սահմանված ժամկետներում ու կարգով վճարում կատարելու պարտականությունը:

Վ. Վ. Լապտեր գտնում է, որ նախքան կորպորացիայի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելը, բաժնետերը շահութաբաժին ստանալու սուբյեկտիվ իրավունք չունի, ինչն էլ նրան թույլ է տալիս խոսել այս իրավունքի պայմանական լինելու մասին⁴: Իրոք, գործող իրավակարգավորման պայմաններում մինչև համապատասխան որոշում կայացնելը կորպորացիայի մասնակիցը շահութաբաժին ստանալու իրավունք չունի, այսինքն՝ այնպիսի իրավունք, որը հնարավոր է իրագործել ռեգուլյատիվ իրավահարաբերությունների շրջանակներում և պաշտպանել դատական կարգով, իսկ կորպորացիան էլ չի կրում շահութաբաժին վճարելու պարտականություն:

Բաժնետիրական ընկերություններում շահութաբաժնի չափը՝ կախված բաժնետոմսի տեսակից ու դասից, կարող է լինել տարբեր: Որոշ հեղինակներ գտնում են, որ բաժնետիրական ընկերության արտոնյալ բաժնետոմսերի դեպքում, որոնց դիմաց վճարման ենթակա շահութաբաժնի չափը կանխորոշված է ընկերության կանոնադրությամբ, որևէ որոշում ընդունել չի պահանջվում: Ենթադրվում է, որ նման բաժնետոմսերի դեպքում ընկերությունը պարտավոր է դրանց սեփականատերերին վճարել շահութաբաժին: Այն ընկերությունը, որը կհրաժարվի նման բաժնետոմսերով վճարել տարեկան շահութաբաժիններ, կհամարվի իրավախախտ, իսկ բաժնետիրոջ մոտ կառաջանա չհայտարարված շահութաբաժին բռնագանձելու պահանջ ներկայացնելու իրավունք՝ բացառությամբ, եթե շահույթը վճարվել է մասնակի կամ որոշում է կայացվել ընդհանրապես շահութաբաժին չվճարելու մասին⁵:

ՀՀ օրենսդրության ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս պնդելու,

⁴ Տե՛ս Վ. Լապտե В. В. Акционерное право. М., 1999, էջ 67:

⁵ Տե՛ս «Правовое регулирование деятельности акционерных обществ» // Акционерное право: Учебное пособие. М., 1998, էջ 152, «Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе». М., 1999, էջ 70-74:

որ գործող իրավակարգավորման պայմաններում շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշում չկայացնելու դեպքում բաժնետերը գրկված է դատական կարգով ընկերությունից շահութաբաժիններ պահանջելու իրավունքից⁶: Ավելին, նման դեպքերում, արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատիրոջն օրենքը հնարավորություն է տալիս հասարակ բաժնետոմսերի սեփականատերերի հետ հավասար հիմունքներով մասնակցելու ընկերության կառավարմանը, իսկ եթե հաջորդ երեք տարիներին արտոնյալ բաժնետոմսերին հասանելիք շահութաբաժինները չեն վճարվում, բաժնետերը կարող է ընկերությունը դատական կարգով լուծարելու պահանջով դիմել դատարան («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 38, կետ 7): Այս խնդրի վերաբերյալ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը թիվ 3-789 (ՏԴ) գործով կայացրած որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ դիրքորոշումը. սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության բաշխման ենթակա շահույթի չափը որոշելն ընկերության բարձրագույն կառավարման մարմնի՝ ընդհանուր ժողովի բացառիկ լիազորությունն է⁷: Առաջին ատյանի դատարանը տվյալ գործով բավարարել էր հայցվորի պահանջը, որոշել բաշխման ենթակա շահույթի չափը (փաստորեն, ժողովի փոխարեն որոշում էր կայացրել շահութաբաժիններ վճարելու մասին) և ընկերությանը պարտադրել էր վճարել այն, մինչդեռ նշված հարցերի վերաբերյալ որոշում կայացնելու իրավունքն ընկերության ընդհանուր ժողովի բացառիկ լիազորությունն է, և ոչ թե դատարանին: Նշված գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, փաստորեն, պատասխանել է նաև այն հարցին, թե ընկերության մասնակիցը երբ է ձեռք բերում շահութաբաժին ստանալու իրավունքը՝ դա պայմանավորելով լիազոր մարմնի կողմից համապատասխան որոշում կայացնելու հանգամանքով:

Կան երկրներ, որոնց օրենսդրությունն այս հարցում ցուցաբերել է այլ մոտեցում, օրինակ՝ Անգլիայում և ԱՄՆ-ում բաժնետերն իրավունք ունի դատական կարգով պահանջելու վճարել իրեն հասանելիք շահութաբաժինը նույնիսկ այն դեպքում, եթե ընկերությունը շահութաբաժիններ չի հայտարարել, սակայն կորպորացիայի գործունեությունից շահույթ է գոյացել: Նշված կարգի գործերով հայցվորները պետք է ապացուցեն կորպորացիայում շահութաբաժիններ վճարելու համար անհրաժեշտ ֆոնդի առկայությունը, այդ ֆոնդերի օգտագործման արդյունավետությունը, շահութաբաժիններ հայտարարելիս տնօրենների կամ հսկիչ փաթեթի սեփականատիրոջ կողմից իրա-

⁶ Հարկ է նշել, որ ներկայումս Հայաստանի Հանրապետությունում զգալիորեն աճել է շահութաբաժիններ վճարելուն պարտավորեցնելու վերաբերյալ կորպորացիաների մասնակիցների կողմից դատարաններ ներկայացվող հայցադիմումների թիվը:

⁷ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 18.05.2007 թիվ 3-789 (ՏԴ) քաղաքացիական գործով որոշումը:

վունքի չարաշահում թույլ տալը⁸:

Կարծում ենք, որ շահութաբաժինների վճարման հարցը ՀՀ օրենսդրությամբ ճիշտ չի կարգավորված: Մասնավորապես, չի կարելի ընկերության կառավարման մարմիններին հնարավորություն տալ, օրինակ, 10 տարի անընդմեջ շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշում չկայացնել և գոյացած շահույթն ուղղել այս կամ այն ծրագրի իրականացմանը, քանի որ նման իրավիճակում կարող են ոտնահարվել փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերի իրավունքները: Պատկերացնենք մի իրավիճակ, երբ խոշոր բաժնետերը միաժամանակ ընկերության գործադիր տնօրենն է, խորհրդի նախագահը և շահագրգռված չէ շահույթի բաշխման մասին որոշում կայացնելու հարցում, քանի որ առանց այդ որոշման ստանում է բարձր աշխատավարձ, պարզավճարներ, գնում է իրեն սպասարկող թանկարժեք ավտոմեքենա, ծառայողական բնակարան և այլն, իսկ փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերը գործող օրենսդրության պայմաններում զրկված են նրա այդ գործողությունները վիճարկելու հնարավորությունից:

Նման իրավիճակներում իր իրավունքները պաշտպանելու, ինչու չէ՝ նաև պետական մասնակցությամբ ընկերություններում փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերի մասնակցությունը առավել գրավիչ դարձնելու նպատակով 2001 թվականի դեկտեմբերի 5-ի № 1194 որոշմամբ պետության սեփականություն հանդիսացող բաժնեմաս ունեցող ընկերություններում պետական բաժնեմասից ստացվող շահութաբաժինների վճարման գործընթացը կանոնակարգելու նպատակով ՀՀ կառավարությունը սահմանել է այն դեպքը, երբ տարեկան շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշում կայացնելը ընդհանուր ժողովի կողմից պարտադիր է: Օրինակ՝ 50 տոկոսից ավելի պետության սեփականություն հանդիսացող բաժնեմաս ունեցող ընկերություններում բաժնետերերի ընդհանուր ժողովների քվեարկությանն ու հաստատմանն է դրվում պետության մասնակցության դիմաց ստացված գուտ շահույթի 20 տոկոսը որպես տարեկան շահութաբաժին Հայաստանի Հանրապետության պետական բյուջե վճարելու հարցը:

Առաջարկում ենք «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» և «Մահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքներում կատարել համապատասխան փոփոխություններ, և շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշում չկայացնելու ժամկետը սահմանափակել երկու տարով: Դրանից հետո ընկերության զարգացմամբ շահագրգռված բաժնետերերը կարող են ստանալ իրենց շահութաբաժինները, թողարկել լրացուցիչ բաժնետոմսեր և կրկին իրենց ներդրումը կատարել ընկերության զարգացման գործում: Կարծում ենք, որ այս եղանակով հնարավոր կլինի հավասար

⁸ Տե՛ս **Мозолин В. П.** Корпорации, монополии и право в США. М., 1966, էջ 349:

րակշռել ինչպես կորպորացիայի, այնպես էլ փոքրամասնություն կազմող խոշոր բաժնետերերի շահերը:

Բաժնետիրական ընկերությունն իրավունք ունի որոշում ընդունելու (հայտարարելու) տեղաբաշխված բաժնետոմսերի դիմաց եռամսյակային, կիսամյակային կամ տարեկան շահութաբաժինների վճարման մասին («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 49, կետ 1, մաս 1): Իսկ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը կարող է շահույթի բաշխման մասին որոշում ընդունել բացառապես տարեկան մեկ անգամ («Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 24, կետ 1):

Ընկերությունը պարտավոր է վճարել բաժնետոմսերի յուրաքանչյուր տեսակի (դասի) համար հայտարարված շահութաբաժինները: Որպես կանոն՝ շահութաբաժինները վճարվում են դրամով, սակայն կանոնադրությամբ սահմանված դեպքերում դրանք կարող են վճարվել նաև այլ գույքով, այդ թվում՝ ընկերության բաժնետոմսերով: Եթե ընկերության կանոնադրությամբ նախատեսվում է շահութաբաժիններն այլ գույքով վճարելու հնարավորություն, ապա անհրաժեշտ է կանոնադրությամբ հստակ սահմանել բաժնետերերին շահութաբաժիններն այլ գույքով վճարելու դեպքերը և կարգը: Կարծում ենք, որ բաժնետիրոջը դրամի տեսքով շահութաբաժնի փոխարեն վճարվող այլ գույք ասելով պետք է հասկանալ շրջանառությունից չհանված և սահմանափակ շրջանառություն չունեցող ցանկացած գույք, իսկ այլ գույքով վճարումներ կատարելու իրավունքի տրամադրումը կարող է բազմաթիվ չարաշահումների տեղիք տալ: Օրինակ՝ ընկերության սեփականություն հանդիսացող գույքը այդ եղանակով կարող է դառնալ բաժնետիրոջ կամ բաժնետերերի սեփականություն, կամ գույքով շահութաբաժին վճարելու մասին որոշումը կայացնելիս կարող է որոշվել բաժնետերերի մի խմբին շահութաբաժինը վճարել գույքի մի տեսակով, մյուս խմբին՝ մեկ այլ տեսակով. օրինակ՝ պատրաստի արտադրանքը հանձնել խոշոր բաժնետիրոջը, իսկ կիսաֆաբրիկատները՝ փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերին:

Նման իրավիճակները բացառելու նպատակով առաջարկում ենք գույքով շահութաբաժին վճարելու հնարավորությունը բացառել, եթե կորպորացիայի մասնակիցներից որևէ մեկն առարկում է դրա դեմ:

Շահութաբաժինները վճարվում են ընկերության գուտ շահույթից կամ կուտակված շահույթից, իսկ որոշակի դասի արտոնյալ բաժնետոմսերի դիմաց շահութաբաժինները կարող են վճարվել հատուկ այդ նպատակով ընկերության ստեղծած հիմնադրամների հաշվից:

Ըստ բաժնետոմսերի տեսակների և դասերի՝ միջանկյալ (եռամսյակային և կիսամյակային) շահութաբաժինների վճարման, շահութա-

բաժնի չափի և դրա վճարման ձևի մասին որոշումն ընդունում է խորհուրդը, իսկ տարեկան շահութաբաժինների վճարման, դրանց չափի և վճարման ձևի մասին որոշումն ընդունում է բաժնետերերի ընդհանուր ժողովը՝ խորհրդի առաջարկությամբ: Միջանկյալ շահութաբաժնի չափը չի կարող գերազանցել նախորդ ֆինանսական տարվա արդյունքներով բաշխված շահութաբաժնի 50 տոկոսը: Իսկ տարեկան շահութաբաժինների չափը չի կարող լինել խորհրդի առաջարկածից ավելի և պակաս՝ արդեն վճարված միջանկյալ շահութաբաժինների չափից: Եթե ժողովի որոշմամբ տարեկան շահութաբաժինների չափը ըստ բաժնետոմսերի առանձին տեսակների և դասերի, սահմանվում է արդեն վճարված միջանկյալ շահութաբաժինների չափին հավասար, ապա այդ տեսակների և դասերի բաժնետոմսերի դիմաց տարեկան շահութաբաժիններ չեն վճարվում: Իսկ եթե ժողովի որոշմամբ տարեկան շահութաբաժինների չափը ըստ բաժնետոմսերի առանձին տեսակների և դասերի, սահմանվում է արդեն վճարված միջանկյալ շահութաբաժինների չափերից ավելի, ապա այդ տեսակների և դասերի բաժնետոմսերի դիմաց տարեկան շահութաբաժինները վճարվում են սահմանված տարեկան շահութաբաժնի և տվյալ տարում արդեն վճարված միջանկյալ շահութաբաժինների գումարների միջև եղած տարբերության չափով:

«Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» օրենքը չի պատասխանում այն հարցին, թե ինչպես պետք է վարվել այն դեպքում, երբ տարեկան արդյունքներն ամփոփելիս պարզվում է, որ եռամսյակային շահութաբաժինները վճարելուց հետո ֆինանսական տարվա արդյունքներով ընկերությունը շահույթ չունի կամ աշխատել է վնասով: Գործող իրավակարգավորման պայմաններում շահութաբաժիններ ստացած բաժնետերերին որևէ պահանջ ներկայացնել հնարավոր չէ, բացառությամբ այն դեպքի, երբ կպարզվի, որ որոշումը կայացվել է տվյալ բաժնետիրոջ պարտադիր կատարման ենթակա ցուցումները իրականացնելու հետևանքով, և ընկերությունը հայտնվել է սնանկության եզրին: Մեր կարծիքով նման իրավիճակում ռոնահարվում են կորպորացիայի պարտատերերի, ինչպես նաև կորպորացիայի շահերը:

Վերը նշված իրավիճակների առաջացման հնարավորությունը բացառելու նպատակով առաջարկում ենք սահմանափակել միջանկյալ շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշում կայացնելու խորհրդի իրավասությունը և բաժնետիրական ընկերությանը հնարավորություն ընձեռել շահութաբաժինների վճարման մասին որոշում կայացնել միայն ֆինանսական տարվա արդյունքներն ամփոփելուց հետո:

Տարեկան շահութաբաժինների վճարման ժամկետը սահմանվում է կանոնադրությամբ կամ ժողովի՝ շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշմամբ: Միջանկյալ շահութաբաժինների վճարման ժամկետը

սահմանվում է խորհրդի՝ միջանկյալ շահութաբաժինների վճարման մասին որոշմամբ, բայց ոչ ուշ, քան տվյալ որոշումն ընդունելու պահից 30 օր անց:

Շահութաբաժինների յուրաքանչյուր վճարման համար խորհուրդը կազմում է շահութաբաժիններ ստանալու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակ, որում պետք է ընդգրկվեն միջանկյալ շահութաբաժիններ վճարելու դեպքում՝ ընկերության այն բաժնետերերը, որոնք ընդգրկվել են ընկերության բաժնետերերի ռեեստրում՝ խորհրդի միջանկյալ շահութաբաժիններ վճարելու մասին որոշման կայացման օրվանից առնվազն 10 օր առաջ, իսկ տարեկան շահութաբաժիններ վճարելու դեպքում՝ ընկերության այն բաժնետերերը, որոնք ընդգրկվել են ընկերության բաժնետերերի ռեեստրում՝ ընկերության բաժնետերերի տարեկան ընդհանուր ժողովին մասնակցելու իրավունք ունեցող բաժնետերերի ցուցակը կազմելու օրվա դրությամբ («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 49, կետ 4):

Գործող օրենսդրությամբ միջանկյալ շահութաբաժինների վճարման մասին որոշումը կայացնելուց 10 օր առաջ շահութաբաժիններ ստանալու իրավունք ունեցող անձանց ցուցակ կազմելու իրավասության տրամադրումը խորհրդին, մեր կարծիքով, կարող է տարատեսակ չարաշահումների առիթ հանդիսանալ: Օրինակ՝ խորհրդի նախագահը կամ նրա ընկերը, ազգականը միջանկյալ շահութաբաժին վճարելու մասին որոշումը կայացնելուց 7 օր առաջ վաճառել է իր բաժնետոմսերը կամ դրանց մի մասը և առաջարկում է շահութաբաժիններ ստանալու իրավունք ունեցող անձանց ցուցակը կազմել որոշումն ընդունելուց 9 օր առաջ, որի հետևանքով շահութաբաժին ստանում է ոչ թե բաժնետոմսի նոր սեփականատերը, այլ նախկին սեփականատերը, ինչը, մեր կարծիքով, անընդունելի է:

Օրենքը հստակ սահմանում է այն հիմքերը, որոնց առկայության դեպքում շահութաբաժիններ չեն կարող վճարվել: Մասնավորապես, ընկերությունն իրավունք չունի որոշում ընդունելու (հայտարարելու) տեղաբաշխված բաժնետոմսերով շահութաբաժինների վճարման մասին, եթե լրիվ չի վճարվել կանոնադրական կապիտալը, ընկերությունը հետ չի գնել բոլոր բաժնետոմսերը, որոնք բաժնետիրոջ պահանջով ենթակա են հետգնման ընկերության կողմից, շահութաբաժիններ վճարելու որոշումն ընդունելու պահի դրությամբ ընկերության վիճակը համապատասխանում է օրենքով սահմանված անվճարունակության (սնանկության) հատկանիշներին, կամ դրանք ի հայտ կգան շահութաբաժինների վճարման հետևանքով, ընկերության գուտ ակտիվների արժեքը պակաս է կանոնադրական կապիտալից կամ կպակասի շահութաբաժինների վճարման հետևանքով:

Ընկերությունն իրավունք չունի որոշում ընդունելու (հայտարար-

րելու) տեղաբաշխված հասարակ (սովորական) բաժնետոմսերի և այն արտոնյալ բաժնետոմսերի դիմաց շահութաբաժինների վճարման մասին, որոնց համար սահմանված չէ շահութաբաժնի չափը, եթե որոշում չի ընդունվել արտոնյալ բաժնետոմսերի բոլոր այն դասերի դիմաց շահութաբաժիններն ամբողջությամբ վճարելու մասին, որոնց համար շահութաբաժնի չափը սահմանված է կանոնադրությամբ:

Ընկերությունն իրավունք չունի որոշում ընդունելու (հայտարարելու) շահութաբաժինների վճարման մասին նաև այն դեպքում, եթե տեղաբաշխված այն արտոնյալ բաժնետոմսերի դիմաց, որոնց համար շահութաբաժնի չափը սահմանված է կանոնադրությամբ, շահութաբաժիններն ամբողջությամբ վճարելու որոշում չի ընդունվել արտոնյալ բաժնետոմսերի բոլոր այն դասերի դիմաց, որոնք վերոհիշյալ արտոնյալ բաժնետոմսերի նկատմամբ շահութաբաժիններ ստանալու առաջնահերթության իրավունք են տալիս:

Ինչպես արդեն նշեցինք, լուծարման դեպքում ընկերության գույքից որոշակի բաժին ստանալու իրավունքը ևս բաժնետիրոջ կարևորագույն բացարձակ գույքային իրավունքներից է⁹, որի իրականացման հարցում էական նշանակություն ունի անձի արտոնյալ կամ հասարակ բաժնետոմսի սեփականատեր լինելու հանգամանքը:

Պարտատերերի հանդեպ լուծարվող ընկերության պարտավորությունները բավարարելուց հետո մնացած գույքը լուծարային հանձնաժողովը, ժողովի կողմից հաստատված պարտատերերի պահանջները բավարարելուց հետո մնացած գույքի բաշխման կարգին¹⁰ համապատասխան, բաժնետերերի միջև բաշխում է հետևյալ հաջորդականությամբ.

- առաջին հերթին կատարվում են վճարումներն այն բաժնետոմսերի դիմաց, որոնք պետք է հետ գնվեն բաժնետերերի պահանջով¹¹,
- երկրորդ՝ վճարվում են արտոնյալ բաժնետոմսերի համար հաշվարկված, բայց չվճարված շահութաբաժինները,
- երրորդ՝ կատարվում են արտոնյալ բաժնետոմսերի լուծարային արժեքի վճարումները,

⁹ Լուծարման ընթացքում ի հայտ եկող հիմնախնդիրների մասին մանրամասն տե՛ս **Վ. Դ. Ավետիսյան**, Կորպորատիվ հարաբերությունների արդի հիմնահարցերը Հայաստանի Հանրապետությունում (տնտեսական ընկերությունների օրինակով), Եր., 2013, էջ 139-156: Սույն հոդվածի շրջանակներում հիմնականում անդրադարձ է կատարվում պարտատերերի պահանջները բավարարելուց հետո մնացած գույքը բաժնետերերի միջև բաշխելու հաջորդականությանը վերաբերող հիմնախնդիրներին:

¹⁰ Բաշխման կարգի հետ կապված խնդիրների մասին առավել մանրամասն տե՛ս **Վ. Դ. Ավետիսյան**, նշվ. աշխ., էջ 139-156:

¹¹ Նման իրավակարգավորումը հակասում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 114 հոդվածի 1-ին կետին և հասարակ բաժնետոմսի սեփականատիրոջը փաստացի հնարավորություն է տալիս արտոնյալ բաժնետոմսի սեփականատիրոջ հանդեպ նախապատվության իրավունքով բավարարում ստանալ ընկերության գույքի արժեքից:

- չորրորդ՝ կատարվում է լուծարվող ընկերության մնացած գույքի բաշխումը հասարակ (սովորական) և բոլոր տեսակ արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատերերի միջև («Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, հոդվ. 29, կետ 1):

Գույքի բաշխումը իրականացվում է նախորդ հերթի բաշխումը լիովին ավարտելուց հետո: Կանոնադրությամբ սահմանված արտոնյալ բաժնետոմսերի առանձին դասերի լուծարային արժեքի վճարումներն իրականացվում են կանոնադրությամբ սահմանված հերթականությամբ և յուրաքանչյուր հերթի արտոնյալ բաժնետոմսերի լուծարային արժեքը լիովին վճարելուց հետո:

Եթե ընկերության տրամադրության տակ գտնվող գույքը չի բավարարում արտոնյալ բաժնետոմսերի համար հաշվարկված, բայց չվճարված շահութաբաժինները բոլոր բաժնետերերին վճարելու համար, ապա գույքը բաշխվում է բաժնետերերի միջև՝ նրանց պատկանող նման տեսակի բաժնետոմսերի քանակին համամասնորեն: Իսկ եթե ընկերության տրամադրության տակ գտնվող գույքը չի բավարարում կանոնադրությամբ սահմանված արտոնյալ բաժնետոմսերի լուծարային արժեքը բոլոր բաժնետերերին վճարելու համար, ապա գույքը բաշխվում է բաժնետերերի միջև՝ նրանց պատկանող նման տեսակի բաժնետոմսերի քանակին համամասնորեն:

Հարկ ենք համարում նշել, որ արտոնյալ բաժնետոմսերի շրջանառության դեպքերը մեր հանրապետությունում սակավաթիվ են¹², իսկ նման ընկերությունների լուծարման դեպքեր չեն գրանցվել, ուստի դժվար է վեր հանել քննարկվող հիմնախնդիրները:

Ի դեպ՝ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը արտոնյալ բաժնետոմսերի մասին օգտագործում է բաժնետոմսի «լուծարային արժեք» հասկացությունը, որը ՀՀ նույն օրենքի 38 հոդվածի 2-րդ կետում մեկնաբանվում է որպես ընկերության լուծարման ժամանակ վճարվող արժեք, որի չափը սահմանվում է դրամական տեսքով կամ որպես տոկոսադրույք՝ այդ բաժնետոմսի անվանական արժեքի նկատմամբ¹³: Միաժամանակ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 114 հոդվածի 1-ին կետում ամրագրվում է արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատիրոջ նախապատվության իրավունքը մյուս բաժնետերերի նկատմամբ նախապատվության իրավունքով¹⁴ ստանալու բաժնետիրական ընկերության լուծարու-

¹² Սույն աշխատանքը կատարելիս մեզ հաջողվել է ուսումնասիրել ՀՀ-ում որպես փաստացի շրջանառության մեջ գտնվող արտոնյալ բաժնետոմսեր թողարկած, ցավոք, միակ կազմակերպության՝ «Զարգացման հայկական բանկ» ԲԲԸ-ի փորձը:

¹³ Արտոնյալ բաժնետոմսի դիմաց վճարվող լուծարային արժեքը համարվում է սահմանված նաև այն դեպքում, եթե կանոնադրությամբ նախատեսված է դրա որոշման կարգը:

¹⁴ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 29 հոդվածի 1-ին կետի

մից հետո մնացած գույքի մասը:

Նման իրավակարգավորման պայմաններում հարց է ծագում. արտոնյալ բաժնետոմսի լուծարային արժեքն արդյոք նույնական է լուծարման ժամանակ մնացած գույքից մաս ստանալու իրավունքի հետ, թե՞ ոչ: Օրինակ՝ «Ջարգացման հայկական բանկ» բաց բաժնետիրական ընկերության կանոնադրության 6 հոդվածի 7-րդ կետի գ) ենթակետում որպես նշված նորմերի գործնական կիրառության արդյունք առկա է հետևյալ ձևակերպումը. արտոնյալ բաժնետոմսի սեփականատերն իրավունք ունի բանկի լուծարման դեպքում ստանալ բանկի գույքի իր հասանելիք մասը¹⁵, ընդ որում՝ այս պարագայում արտոնյալ բաժնետոմսի լուծարային արժեքը չպետք է պակաս լինի անվանական արժեքի 15 տոկոսից¹⁶: Այսինքն՝ կարելի է ենթադրել, որ արտոնյալ բաժնետոմսի սեփականատերը կարող է ստանալ նաև իրեն հասանելիք գույքի մասը, և՛ բաժնետոմսի լուծարային արժեքը: Սակայն նման դեպքում հարց է առաջանում, թե որն է բաժնետոմսի լուծարային արժեքի առավելագույն չափը, և որ դեպքում այն պետք է վճարվի: Կամ՝ տեսականորեն չի բացառվում այն իրավիճակը, երբ արտոնյալ բաժնետոմսեր թողարկելիս որպես լուծարային արժեքի չափ սահմանվի բաժնետոմսի անվանական արժեքի հարյուրապատիկը գերազանցող գումար: Այդ դեպքում 1000 դրամ վճարած բաժնետերն ընկերության լուծարման դեպքում կարող է ստանալ 100000 դրամ լուծարային արժեքի փոխհատուցում, դրանից հետո էլ մասնակցել մնացած գույքի բաշխմանը: Նման վիճակը նախ և առաջ անտրամաբանական է, երկրորդ՝ նման անկատար օրենսդրությունը խոշոր բաժնետերերի համար ստեղծում է իրավունքի չարաշահման, ինչպես նաև փոքրամասնություն կազմող բաժնետերերի իրավունքների ոտնահարման լայն հնարավորություն: Մենք համաձայն ենք գրականության մեջ արտահայտված այն տեսակետին, որ բոլոր տեսակի արտոնյալ բաժնետոմսերի լուծարային արժեքը պետք է ամրագրվի ընկերության կանոնադրությունում, որպեսզի կանխվի մեկ հասարակ բաժնետոմս մեկ ձայն սկզբունքի վերացումը¹⁷:

և ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 114 հոդվածի 1-ին կետի համեմատությունից ակնհայտ է դառնում նշված նորմերի միջև առկա հակասությունը: Մասնավորապես, օրենսգրքով սահմանված հասարակ բաժնետոմսերի սեփականատերերի հանդեպ արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատերերի նախապատվության իրավունքը օրենքում վերացվել է, և սահմանվել է լուծարվող ընկերության մնացած գույքը հասարակ (սովորական) և բոլոր տեսակների արտոնյալ բաժնետոմսերի սեփականատերերի միջև բաշխելու հնարավորությունը:

¹⁵ Ինչպես ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը, այնպես էլ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքը հստակ չեն տալիս այն չափորոշիչները, որոնցով կարող ենք որոշել բաժնետոմսի սեփականատիրոջ հասանելիք գույքի մասը: Առաջարկում ենք հստակ ամրագրել, որ բաժնետոմսի սեփականատիրոջը հասանելիք գույքի մասը որոշվում է կանոնադրական կապիտալում նրա ունեցած մասնակցության չափով:

¹⁶ Տե՛ս http://armdb.com/images/Documents/Kanonadrutium_2008.pdf

¹⁷ Տե՛ս **Bernard Black, Reinier Kraakman, Anna Tarassova**, A Guide to the Russian Law on Joint Stock Companies, Kluwer Law International, 1998, Cambridge, Massachusetts, USA and the Netherlands, էջ 221:

Բացի դրանից, օրենքում պետք է հստակ ամրագրվի այն մոտեցումը, ըստ որի՝ արտոնյալ բաժնետոմսի «լուծարային արժեք» հասկացությունը ներառում է լուծարման դեպքում մնացած գույքից մաս ստանալու արտոնյալ բաժնետոմսի սեփականատիրոջ իրավունքը, և լուծարային արժեքի չափը չի կարող գերազանցել պարտատերերի պահանջները բավարարելուց հետո մնացած գույքի արժեքի և կանոնադրական կապիտալում նրա ունեցած մասնակցության չափի տոկոսային հարաբերակցությունը:

Հաշվի առնելով ասվածը՝ առաջարկում ենք «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքի 29 հոդվածի 1-ին կետը փոփոխել և շարադրել հետևյալ խմբագրությամբ.

«1. Պարտատերերի հանդեպ լուծարվող ընկերության պարտավորությունները բավարարելուց հետո մնացած գույքը լուծարային հանձնաժողովը բաշխում է բաժնետերերի միջև կանոնադրական կապիտալում նրանց ունեցած մասնակցությանը համաչափ և պարտատերերի պահանջների բավարարումից հետո մնացած գույքի բաշխման կարգին համապատասխան՝ հետևյալ հաջորդականությամբ.

– առաջին հերթին վճարվում են արտոնյալ բաժնետոմսերի համար հաշվարկված, բայց չվճարված շահութաբաժինները, կատարվում են վճարումներն այն արտոնյալ բաժնետոմսերի դիմաց, որոնք պետք է հետ գնվեն սույն օրենքի 57 հոդվածին համապատասխան,

– երկրորդ հերթին կատարվում են արտոնյալ բաժնետոմսերի լուծարային արժեքի վճարումները,

– երրորդ հերթին կատարվում են վճարումներն այն հասարակ բաժնետոմսերի դիմաց, որոնք պետք է հետ գնվեն սույն օրենքի 57 հոդվածին համապատասխան,

– չորրորդ հերթին կատարվում է լուծարվող ընկերության մնացած գույքի բաշխումը հասարակ (սովորական) բաժնետոմսերի սեփականատերերի միջև»:

Կարծում ենք, որ մեր կողմից առաջարկված փոփոխությունը արդարացի ու տրամաբանական լուծում կտա ներկայացված խնդիրներին:

Բանալի բառեր – *գույքային բացարձակ իրավունքներ, շահույթ, շահութաբաժին, շահութաբաժինների վճարման կարգ, հասարակ բաժնետոմս, արտոնյալ բաժնետոմս, լուծարում, գույքի բաշխման կարգ և հերթեր*

ВАГРАМ АВETИСЯН – *Права участника корпорации на участие в распределении прибыли и на получение части имущества при ликвидации общества.* – Член корпорации (акционер) вправе участвовать в распределении прибыли и получить часть имущества при ликвидации общества; это его ключевые имущественные права, позволяющие инвестору получить некоторую долю прибыли корпорации, а в случае её ликвидации – часть имущества, оставшегося после

удовлетворения требований кредиторов. В статье поднят ряд теоретических и практических вопросов, обусловленных этой коллизией, даны соответствующие предложения по их разрешению.

Ключевые слова: *абсолютные имущественные права, прибыль, порядок выплаты дивидендов, обыкновенные акции, привилегированные акции, ликвидация, распределение имущества, очереди*

VAHRAM AVETISYAN – *The Rights of the Participant of the Corporation to Participate in the Distribution of the Profit and to Get a Part of the Property at the Liquidation of the Company.*–The rights of the participant of the corporation to participate in the distribution of the profit and to get some part of the property at the liquidation of the company are the key property rights, through the implementation of which the person who has made contributions to the corporation can receive some of the profit obtained as a result of the activities of the corporation, as well as receive a part of property remaining after the satisfaction of the creditors' claim in case of the liquidation of the corporation.

In this article the author has identified a number of theoretical and practical issues related to this problem and presented proposals aimed to the solution of the aforementioned problems.

Key words: *absolute property rights, profit, dividends, dividend payment procedure, common shares, preferred shares, liquidation, asset allocation, queue*